

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' ו' תמוז - י"ב תמוז תשפ"ו

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת הולין ג"ב-ג"ה

בס"ד שבוע פרשת בלק

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

דף נ"א ע"ב - נ"ב ע"א

אמר רב יהודה אמר שמואל עוף שנחבט על פני המים, כיון ששט מלא קומתו דיו, ולא אמרן אלא ממטה למעלה, אבל מלמעלה למטה מיא הוא דאשפלו, ואי מיא קיימי לית לן בה, ואי שדא ציבי וקדמיה הא קדמיה וכו'.

[יורה דעה סימן נ"ח] בשבוע שעבר דברנו בענין בהמה שנחבטה בקרקע, על ידי נפילה וכו', והיא הנקראת נפולה, שדינה כטריפה עד שיהיה מוכח שהנפילה לא גרמה לה ריסוק אברים. וכמו בבהמה כן יש דין נפולה בעוף שנחבט, שצריך לראות שהולך ארבע אמות בטוב להוצאו מחשש נפולה [ולכן יש להזהר מאוד במשחטות שפורקים שם כלובי עופות, שלא לזרוק את הכלובים, דאז יש החשש הנ"ל, וכמוכן אין מציאות במשחטות להניח לעופות ללכת ברגליהם ארבע אמות].

העוף שנחבט על דבר קשה, כגון בגד שנמתח או על גבי רשתות שיש בהם קשרים, או על גבי דק שנופץ מהפשתן ועל אבק דרכים ועל גבי חריות של דקל חוששין לו. אבל אם נחבט על דבר רך כגון על טלית כפול ועל חול הגס וכיוצא בזה אין חוששין לו. ומה שאמרנו חול הגס, כן איתא בטור דחול הגס אין חוששין לו, אך בגמרא לפנינו הגירסא חול הדק לא חיישינן חול הגס חיישינן, ופירש רש"י דחול הדק מישתרק ואינו נכבש לעולם וחול הגס כגון אבנים גדולות שבו מרסקין העוף כשנופל עליהם.

עוד איתא בסוגיין, תבן של חטים ושעורים ועשוי חבילות ונפל העוף עליהם חיישינן לריסוק איברים, ואם אינו עשוי חבילות לא חיישינן. חטים וכל המינים השייך לחטים חיישינן, לפי שהם קשים, שעורים וכל המינים השייך לשעורים לא חיישינן, ויש גירסא דחיישינן, ולפ"ז בכל מיני תבואות חיישינן כשנופל העוף עליהם ונשאר

שוכב על מקומו. כל מיני קטניות אין בהן משום ריסוקי איברים משום דמישתרקי מהדדי ואינם נכבשים יחד, ומסיים בגמרא כללא דמילתא כל מידי דמישתרק נחלק זה מזה ואינן נכבשין יחד והנופל עליהם נשמת והולך ואין כאן חבט אין בזה משום ריסוק איברים לא משריק יש בו משום ריסוק איברים, ולפי זה אם יש מיני קטניות דאינם משתרקי זה מזה, הרי יש בו חשש ריסוק אברים.

ולאו דוקא הילוך מכשיר, אלא עוף שנחבט על פני המים, אם שט מלא קומתו בניגוד לכיוון זרם המים, אין חוששין לריסוק איברים, אבל אם שט מלמעלה למטה עם הילוך המים חוששין לו וצריך בדיקה, ולדידן דלא בקיאיין בבדיקה טריפה אם לא הלכה הילוך יפה, דזה ששט עם הילוך המים אין זה מכחו אלא המים נשאוהו, ולכן שלא במי נהר, כגון במי אגם דמכונסים יחד ואין בהם הילוך המים כמימי נהרות, אף שיש מקום אחד גבוה ומקום אחד נמוך אין בהם חילוק, וכל ששט בו מלא קומתו דיו. וכן אפילו בנהר ושט עם הילוך המים מלמעלה למטה וקדם לתבן או קש שמחלכים על גבי המים בשוה לו, ה"ז הוכחה דשט מכוח עצמו, ואין חוששין לו:

נדבקו כנפיו בדבק בשעת צידה ונחבט, אם שני כנפיו נדבקו בדף שצדין אותו בו, כלומר שמושחים בדבק חתיכות עץ וכשהעוף שוכן עליו כנפיו נדבקים בהם וכשהוא רוצה לפרוח נופל עמהם לארץ חוששין לריסוק איברים וצריך בדיקה, ואם לא נדבק בו אלא אחד מהם אין חוששין לריסוק איברים מפני שהוא פורח מעט בכנף השני ואינו נחבט.

דף נ"ב ע"א

נשתברו רוב צלעותיה תנו רבנן, אלו הן רוב צלעות שש מכאן ושש מכאן, או אחת עשרה מכאן ואחת מכאן.

כולל ומכון ראש פינה:

אמר זעירי ומחציין כלפי שדרה.

[יורה דעה סימן ג"ד] בשדרה יש י"ח חוליות ומתחילות בגב הבהמה מן מקום כלות המפרקת עד הזנב, ובכל חוליא יש בית קיבול שנכנס הצלע לתוכו כבוכנא באסיאתא [ר"ן]. וזהו סידרן, החוליא הראשונה הסמוכה למפרקת תקועים בה שני צלעות אחת מימין ואחת משמאל ושני צלעות הללו נקראים חזה ואין בשבירתן שום טריפות:

ואחר חוליא זו יש עוד י"א חוליות אשר בהם תקועים כ"ב צלעות גדולות שיש בהן מוח י"א מימין וי"א משמאל, ואלו הם הצלעות ששנו חכמים במשנה שבהם תלוי הטריפות, וכל הצלעות תקועים תוך החוליות צלע מכאן וצלע מכאן כבוכנא באסיאתא:

ואחרי חוליות הללו יש עוד שלש חוליות אשר בהם תקועים שש צלעות ג' מכאן וג' מכאן ואין בהם מוח, וג"כ תקועים תוך החוליא כבוכנא באסיאתא, והם נקראים צלעות קטנות, ואחרי חוליות הללו יש עוד שלש חוליות אשר אין בהם שום צלעות תחובים והם נקראים בסוגיין שלהי כפלי, כלומר סוף הכסלים [שקורין פלאנקען].

ואמרו במשנה נשתברו רוב צלעותיה, ופירשו בסוגיין דרוב צלעות הן או ששה מכאן וששה מכאן או י"א מכאן ואחת מכאן ומחציין כלפי שדרה, ובצלעות גדולות שיש בהן מוח, דיש כ"ב צלעות כאלו. ובביאור יותר, דכל השדרה עשויה חוליות חוליות ומקושרים זה בזה ובתוכן הולך חוט השדרה המחזיקן, וזהו עיקר בניין גוף הבעל חי, וישנן בשדרה הרבה יותר מן כ"ב צלעות, אך צלעות שיש בהן מוח אינן רק כ"ב וי"ב הוי רובא, וכשנשברו רובן, והשבירה היא למעלה לצד השדרה ולא למטה לצד החזה, אף שהחוליות קיימות והחוט במקומו, מ"מ לא תחיה והיא טריפה.

ולכן אם נשתברו י"ב צלעות מהכ"ב והשבירה היא מחציין למעלה כלפי השדרה, או שנעקרו מהחוליות והחוליות קיימות דזהו ג"כ כנשתברו, טריפה, אבל נשתברו י"א צלעות או נעקרו מהחוליות כשרה. וכן אם נשברו או נעקרו מהחוליא שתי הצלעות הראשונות וגם שש הצלעות הקטנות כשירה, ולא עוד אלא אפילו נשתברו או נעקרו מהצלעות י"א מהצלעות הגדולות וגם השתים הראשונות וגם שש הקטנות ג"כ כשר, דאפילו להשלים מנין הרוב אינן מועילות, דכך קבלו חז"ל מהלכה למשה מסיני:

וכשנשברו מיעוט הצלעות והשבר כלפי פנים, מה שלא חוששים לנקיבת אחד מהאיברים הפנימים שנקובתן במשהו כמו דחיישינן בקוץ שניקב לחלל, כתבו הרשב"א והר"ן דדווקא בקוץ שנוקב בכח ובדוחק כשנכנס מבחוץ חיישינן לזה ולא בשבירת הצלעות שנחות במקומן, ולכן בין שהשבר נוטה לחוץ בין שנוטה לחלל הבהמה לא

חיישינן לנקיבת האיברים. ודין שבירת הצלעות שוה בבהמה ובעוף הגם שבעוף אין מספר ידוע לצלעות מ"מ אם נשתברו רוב צלעותיה טריפה ופחות מזה כשרה.

אף על גב דבנעקרו מהחוליות לא מיטרפא אלא ברובן כנ"ל, זהו כשהחוליא במקומה, אבל אם גם החוליא נעקרה, או אפילו רק חצי חוליא, והיינו שמצד אחד נעקרה האסיאתא ועמה נעקרה הצלע התחובה בה, אף על פי שמצד השני קיימת גם הצלע גם החצי חוליא, מ"מ טריפה מטעם קלקול חוט השדרה, דכיון דצד אחד נעקרה החוליא ממקומה בהכרח שגם החוט נוזז ממקומו והוי כפסיקת החוט.

כתב הטור וז"ל, נעקר צלע וחצי חוליא עמה טריפה, וכתב הרשב"א דווקא מהצלעות הגדולות, אבל הקטנות שאין בהן מוח אפילו נעקר צלע וחצי חוליא כשרה, וכן משמע מלשון הרי"ף והרמב"ם בריש פ"י, וכתב הטור, וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק בזה. עכ"ל. ופסקו בש"ע [סעיף ג] כהרשב"א, אמנם ש"ך והט"ז פסקו לחומר.

נעקרה חוליא אחת כולה אפילו מאותן שאין בהן צלעות, ואפילו הוא למטה במקום שאין פסיקת חוט השדרה פוסלת שם, דבעקירת כל החוליא בהכרח שהחוט יתקלקל.

דף נ"ב ע"ב

ודרוסת הזאב. אמר רב יהודה אמר רב בבהמה מן הזאב ולמעלה, ובעופות מן הנץ ולמעלה. למעוטי מאי אילימא למעוטי התול, תנינא ודרוסת הזאב וכי תימא, הא קא משמע לן, דזאב בגסה נמי דריס, והא תנן, רבי יהודה אומר דרוסת הזאב בדקה, ודרוסת ארי בגסה.

[יורה דעה סימן ג"ז] כבר ביארנו בעבר כי דרוסה מפורש בתורה דכתיב [שמות כב, ל] ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, וזהו שנטריפה מחיית היער כארי וזאב וכיוצא בו, או עוף שנדרס מעוף הדורס כנץ, ונמייה וכיוצא בה, והבאנו את דעת הרמב"ם שהחמירו באיסור דרוסה בספיקו יותר מבשאר טריפות.

ונתבאר בסוגיין דענין הדריסה הוא שכל חיות ועופות הדורסים יש להם ארס בין ציפרניה שבידם שהם הרגלים הקדמיות, וכשמכות על איזה מקום שהוא גוף בעלי החיים נכנס הארס בהם ושורפן וסופן למוות, ואין הטעם משום דסופן לינקב, דא"כ הוי בכלל נקובה, ובאמת היא טריפה בפני עצמה והיא משמנה מיני טריפות שנאמרו למשה בסיני, ונמנו נקובה בפ"ע ודרוסה בפ"ע, אלא טעמא דדרוסה מפני שהארס שורף וסופה למוות [מ"ב ע"א תוד"ה דרוסת הנץ].

באיזה מינים יש דריסה

לדעת הרמב"ם בפ"ה והרשב"א בתורת הבית [וכן הוא דעת רוב הפוסקים] כל החיות הטמאות וכל העופות הטמאים

יש להם כח הדריסה אך הרא"ש [סימן מ'] סובר דלחיות טמאות אין דריסה אלא לארי זואב וחתול וחולדה ושועל ונמייה, כל אחד לפי מדריגתו כמו שיתבאר, שכל אלו הזכירו בתלמודן, אבל שארי חיות טמאות אפילו הגדולים והעזים שבהם כנמר ודוב וכיוצא בהם אין להם כח דריסה זו. אמנם לעניין דינא נקטינן שלכל חיות טמאות ועופות טמאין יש להן דריסה, אבל בהמות טמאות אין להן דריסה. וכן חיות ועופות טהורים אין להם דריסה, שהטהור אין לו ארס, וכן שרצים אין להם דריסה זו לבד מחולדה.

ונתבאר בסוגיין דלא כל חיה ועוף שוים בדריסתם, דמדרגות מדרגות יש, דלפי ערך כח הנדרס כן צריך כח הדורס, ולכן עוף הדורס אינו דורס בבהמה כלל, לבד הנץ כמו שיתבאר, לפי שכח הארס שלהן חלוש לשרוף את הבהמה, וגם החיות הדורסים צריך הדורס להיות כפי ערך הנדרס. והנה בכל סוגי הבעלי חיים יש גסות ודקות, כגון בבהמה יש בהמה גסה כגון שוורים ופרות, ויש דקות ככבש ועז, ובמין עצמו יש גדולות וקטנות, כמו בגסה יש קטנות כעגלים ובדקה הגדולים הם כבשים ועזים וקטנות הם גדיים וטלאים, וכיוצא בזה בעופות, שהגסות הם תרנגולת ואווזות ובר אווזא ותרנגול הודו, והדקות הם תורים ובני יונה.

ובמשנה שנינו דרוסת הזאב בדקה ודרוסת ארי בגסה דרוסת הנץ בעוף הדק ודרוסת הגס שקורין בעוף הגס ואף על גב דכל עופות טמאים יש להם דריסה כמבואר בסוגיין, ולמה פרט התנא נץ וגס, אמרו בסוגיין דנץ וגס יש להם יתרון על כל הטמאים, דכל העופות הטמאים אינם דורסים לעופות הטהורים רק כשהדורס והנדרס שוים בכמותן, אבל אם הנדרס גדול מהדורס אין ארס הדורס שולט בו, ואלו השני מינים ארסן שולט אף בעופות הגדולים מהם, ולזה פרט התנא דרוסת הנץ בעוף הדק אפילו אם זה הדק הנדרס גדול מהנץ ודרוסת הגס בעוף הגס כלומר אף על פי שהגס הנדרס גדול מהגס הדורס.

ולפ"ז לשיטת הרמב"ם והרשב"א דכל החיות יש להם כח הדריסה בהכרח לפרש ג"כ דמה שפירט התנא ארי וזאב הוי ג"כ מטעם זה, דכל החיות אינן דומין להם ולהם יש יתרון, וזה הוא שכתב הטור בשם הרשב"א ז"ל, וכל שאר חיות חוץ מאלו כתב א"א הרא"ש ז"ל שאין להם דריסה, שאע"פ שהדוב שכול והנמר עז אינן דורסין, אבל הרשב"א כתב, כל חיה טמאה שאינה גסה מן הזאב אין לה דריסה בגדולה שבדקה ככבשים ועזים אפילו היא גסה כזאב, אבל יש לה דריסה בגדיים וטלאים, וכ"ש בעופות, ואם היתה גסה מן הזאב דינה כזאב ויש לה דריסה בדקה אבל לא בבהמה גסה אפילו היא גדולה כארי, היתה גסה יותר מארי הרי היא כארי ויש לה דריסה בכל, וכן יראה מדברי הרמב"ם. עכ"ל. ובעופות כתב ז"ל, ועופות בעופות כיצד הגס וכו' וכל שלמעלה ממנו יש לו דריסה

בכל העופות אפילו בגס שבגסין, ושאר עופות שהן למטה מגס עד הנץ יש להם דריסה בכל העופות שכמותם אבל לא במינים הגדולים מהם. הנץ יש לו דריסה בכל העופות הדקין כגון יונים וכיוצא בהם, וכ"ש בצפורים ואפילו הם גדולים ממנו, אבל לא בגסין כאווזים ותרנגולים. בד"א בתרנגולים הגדולים, אבל בקטנים יש לו דריסה, וכתב א"א הרא"ש ז"ל כל שלמטה מן הנץ אין לו דריסה כלל אפילו במינים שלמטה ממנו. עכ"ל. ובזה חולקים עליו כל הפוסקים וס"ל דגם אותם שלמטה מן הנץ יש להם דריסה בשוין להם.

ונמצא פסק ההלכה לפי דעת הרשב"א דארי יש לו דריסה בבהמה גסה אפילו בשור הגדול מארי ובגסה שבחיות, והזאב אין לו דריסה בבהמה גסה ואפילו בקטנה שבהם כגון עגלים, אבל יש לו דריסה בדקה ואפילו בגדולה שבדקות כגון כבשים גדולים, ושארי חיות טמאות כל שאינה גסה מהזאב אין לה דריסה בגדולה שבדקה ככבשים ועזים אפילו היא גסה כזאב, אבל יש לה דריסה בגדיים וטלאים וכ"ש בעופות. ואם היתה גסה מהזאב דינה כזאב ויש לה דריסה בדקה אבל לא בגסה, ואפילו היא גדולה כארי. היתה גסה יותר מארי הרי היא כארי ויש לה דריסה בכל. וכן פסק בש"ע [סעיף א']

ובעופות דעת הרשב"א ורוב הפוסקים דהנץ יש לו דריסה אפילו בעוף גדול ממנו ובלבד שיהא מן הדקים כתורים ובני יונה אבל לא בתרנגולת, וכ"ש במה שלמעלה מתרנגולת, ואותם שלמטה מן הנץ יש להם דריסה בעוף הדק השווה לנץ ולא במה שגדול מהדורס, והגס וכל שלמעלה ממנו יש להם דריסה בכל העופות אפילו בגדולים מהם, וכל שלמטה מן הגס עד הנץ יש להם דריסה בעופות שכמותם ולא בגדולים מהם, וגם זה בעוף דק ולא בתרנגולת ולמעלה. ודעת הר"ן דמן הנץ ועד הגס יש להם דריסה בעופות שכמותם אף במין הגס.

ובסוגיא נתפרש דין חיות טמאות שלמטה מן הזאב, ואלו הן שועל וחתול ונמייה וחולדה, וכך דינם השועל והחתול והנמייה אין להם דריסה ככבשים גדולים אבל יש להם דריסה בגדיים וטלאים וכ"ש בכל העופות, והחולדה אין לה דריסה בבהמה כלל ואפילו בגדיים וטלאים אבל יש לה דריסה בכל העופות אפילו בגסה שבהם.

כתבו הטור והש"ע [סעיף ב']. כל העופות אין להם דריסה בבהמה אפילו בגדיים וטלאים, חוץ מהנץ שיש לו דריסה בגדיים וטלאים, ולא כשאר דריסה לחוש כשנתאדם הבשר, אלא אם ניקב בצפרנו לבית החלל חוששין לדריסתו שאז מטיל ארס. עכ"ל. דקים להו לרבנן שהארס שלו לגבי בהמה חלוש ואינו שולט בו בהאדים הבשר בלבד ככל הדרוסות, אלא דוקא בהגיעו לחלל הגוף, דאז שולט בו הארס.

ואמרו עוד דאין דריסה לכלב אפילו בעופות, ואם ניקב עד החלל דינו כקוף שניקב לחלל וכך קבלו חז"ל הלכה למשה מסיני.

והקשו הראשונים דכיון שנתבאר שהחתול הוא דורס לכל העופות א"כ איך אנו מגדלין חתולים בבתנו וגם תרנגולים הרבה יש בתוך הבית, ואיך לא ניהוש לדריסה לפעמים בהשמיעם איזה קול, ויותר מזה שמעשים בכל יום שחתול נכנס להלול שתרנגולים מצויים שם ולית מאן דחש לה. וכתב הרשב"א בתורת הבית שיש נותנים טעם לדבר שאין חתול דורס אלא במקום שיש מצילין דכעסו מרובה ומטיל ארס ולא במקום שאין מצילין. וכתב שאין טעם זה עיקר, ואפשר שחתולים שלנו בני תרבות הם עם התרנגולים, וכל שלא ראינו שרדף אחריהם והכה אותם אין חוששין להן. וכתב דדחוק הוא ובעל נפש יחוש לעצמו. עכ"ל. וכן סיים הטור וראוי לחוש להם.

באיזה אופנים יש דריסה

כל אלו שאמרנו שיש להם דריסה אין חילוק בין יש להם מצילין בין אין להם מצילין, דהנה יש מהראשונים דסברי שחתול וחולדה ונמייה אין להם דריסה אא"כ יש שרוצים להצילין מידם, דאז כעסן מרובה והארס חזק, או שהנדרס עצמו בורח מפניו, דזהו ג"כ כיש להם מצילין דנתרבה כעסו, ולכן החתולים הנכנסים ללול של תרנגולים אין בזה חשש דריסה שהרי אין להם מקום לנוס והוי כאין מצילין ואין כעסן מרובה ואין הארס שולט לשרוף, אבל החתולים שמכניסים ידיהם בנקבים שבלול סגור הוי כיש מצילין לפי שמשמטין התרנגולים ממנו ונתרבה כעסו. ובאמת בגמרא יש אוקימתא שאלו השלשה לא דמו לשארי דורסים שיש להם דריסה בכל גווני, אלא אלו השלשה דריסתם הוא רק במקום שיש מצילין [וזהו דעת סה"ת וגם הרא"ש נוטה לזה]. ומ"מ דעת רוב הפוסקים שאין שום חילוק ביניהם לכל הדורסים ובכל גווני יש להם דריסה. ואותם שאמרו חכמים שאין להם כלל דריסה כמו כלב, או שאין להם דריסה במין זה כמו שנתבאר לעיל, אין להם דריסה אף במקום שיש מצילין, וזו דעת הרי"ף והרמב"ם ורוב הפוסקים, וכן פסקו הטור וש"ע [סעיף ד'] כלישנא בתרא דסוגיין לחומרא.

ואמרו עוד בסוגיין דאין דריסה אלא בצפורן, דמשם מטיל הארס, ובלא צפורן אין ארס. ומטיל הארס לא בשעה שתוחב הצפורן על הבעל חי אלא בשעה ששולפו לצפורן משם. והחיה אינה דורסת רק בידיה כלומר ברגלים הקדמיות ולא ברגלים האחוריות, ולכן אם החיה דרסה ברגלה או נשכה בשיניה אין זה דריסה כלל ולא הוי אלא כקוף בעלמא. ועוד אמרו שאין דריסה אלא מדעת הדורס, אבל שלא מדעתו, כגון שנפל עליו דרך מקרה ונתחב בו צפרנו לא הוי דריסה, דכיון דהוי שלא בכוונה אין כעסו חזק ואינו מטיל ארס אפילו בעת

ששולף צפרנו משם, וכ"ש אם הדורס ישן ובעת השינה נפל עליו ונתחב צפורנו דלא הוי דריסה. אבל אם שלף צפרנו וחזר ותחבו מדעת או שהקיץ ושלף הצפורן וחזר ותחבו ודאי יש לו דריסה:

ועוד אמרו שאין דריסה אלא מחיים של הדורס, כיצד הרי שנעץ צפרנו בנדרס ועד שלא הוציא צפרנו הומת הדורס או חתכו ידו, ה"ז כשר, כיון דאינו מטיל הארס אלא בעת שליפת הצפורן ואז אינו בחיים. וכן בחתיכת היד הרי נפרד מהגוף ואין לו ארס. וכתבו האחרונים דאם התחיל לשלוף ולא הספיק לשולפו לגמרי עד שהומת או חתכו ידו הוי דריסה דאולי מטיל הארס בעת התחלת שליפתו.

דין ספק דריסה

איפסקא הלכתא [ני"ג ע"א] דחוששין לספק דרוסה, דהיינו שצריך לבדוק הבהמה שספק נדרסה כמו שצריך לבדוק ודאי דרוסה להפוסקים דס"ל דמהני בדיקה לוודאי דרוסה, ואם אין אנו בקיאים בבדיקה גם ספק דרוסה טריפה גמורה ככל ספק טריפה.

כיצד חוששין לספק דרוסה, אמרו בסוגיין דאם יש ספק אם נכנס הדורס כלל או לא נכנס אין חוששין כלל, ואפילו אם יש ספק מי נכנס אם הדורס אם הכלב ג"כ מותר, וכך אמרו, ספק שונרא ספק כלבא אימא כלבא, ואפילו ודאי נכנס הדורס, אם כולם שותקים או כולם צועקים כלומר הדורס צועק והנדרסים צועקים ג"כ מותר, ורק אם הדורס שותק והנדרסים צועקים בזה חיישינן לספק דרוסה.

והטעם בכל זה, בספק אם נכנס הדורס כלל או לא נכנס כתבו הראשונים דמותר מטעם ספק ספיקא, שמא לא נכנס ואת"ל נכנס שמא לא דרס [ב"י בשם רשב"א] ועוד שרוב הבהמות והעופות בחזקת שאינם דרוסים הם [שם], כלומר דכל שיש ספק בעיקר הדריסה שפיר מוקמינן אחזקה הבאה מכח הרוב, ואף דבספק דרוסה לא מוקמינן אחזקה, זהו כשיש לפנינו דריסה ויש ספק אם היתה דריסה גמורה אם לאו.

וגם בספק כלבא ספק שונרא איכא ספק ספיקא שמא כלבא ואת"ל שונרא שמא לא דרס. וכן בספק דורס וספק שמא בקנה ניגף ג"כ אין חוששין, ונ"מ במה שתולין בכלב או בקנה דא"צ בדיקה אלא במקום שהדם מבעבע, אבל מחשש דרוסה צריך בדיקה כנגד כל החלל.

וכן אפילו ודאי נכנס הדורס לכלוב של העופות או לדיר של הבהמות וכולם שותקים ג"כ כשר, דבוודאי עשו שלום ביניהם, דאם היה דורסם היו צועקים, ולא אמרינן דנפל פחדו כל כך עליהם עד ששותקים, דלא ימלט שאחד מהם לא היה צועק. וכן אם כולם צועקים אמרינן ג"כ שנבעתים זה מפני זה, דאל"כ לא היה הדורס

דכיון דבידו לדרוס איזה שירצה אנו אומרים שזה דרס ראשונה והרגו.

בד"א שאם חתך ראשו של אחד מהם או הרגו באופן אחר שאין חוששין לאחריהם, דווקא כשנכנס הדורס לכלוב או ללול ועמד עמהם, דכיון שהדורס יכול לעשות כרצונו אמרינן דבהריגתו נח רוגזיה. אבל כגון אלו החתולים שעולים על כלוב מלא עופות ומכניסים ידיהם מבפנים ודורסים, אף על גב דהרג אחד מהם לא נח רוגזיה עדיין, דמתוך שהם בורחים אף הוא כועס עליהם שהרי אין בידו לעשות כרצונו [סעיף י'] והרשב"א במשמרת הבית מתיר גם בכה"ג.

ארי שנכנס לדיר של שוורים, אפילו הוא שותק והם שותקים שנתבאר דמותריהם, מ"מ אם נמצא צפורן של הארי תלושה ויושבת בגבו של אחד מהשוורים, בין אם הצפורן לח ובין שהוא יבש הוא ספק דרוסה ואסור, שהרי נראה להדיא שהארי דרס בידו וממנו נשמטה הצפורן ובעת ששלף ידו הטיל הארס אף כשהצפורן נשאר על השור, ואף על פי שע"פ רוב לא משתמיט הצפורן מיד הארי וא"כ אפשר לומר שהארי תחב ידו בכותל ונשמט הצפורן ואח"כ נתחכך השור בכותל ונתחב בו הצפורן מהכותל, אמנם גם זה ע"פ רוב אין מדרך השור שבחיכוכו בכותל יתחב בו הצפורן, וא"כ בין כך ובין כך יצא דבר זה מכלל הרוב וה"ל ספק דרוסה ואסור [גמרא] וכ"ש אם רק מקום הצפורן ניכר בגב השור ולא הצפורן עצמו, דאורחיה בכך כשדורס, או שנמצאו שנים או שלשה צפרנים של ארי דוודאי הוא מן הארי ולא מכותל שאסור אפילו למאן דלא חייש לספק דרוסה [גמרא]:

ולא זו בלבד שזה השור אסור, אלא אף כל השוורים שבדיר אסורים, כיון דבדאי היה דורס ודרס אחד מהם, נאסרו כולם, וזה שכולם שתקו בהכרח לתלות שמפני גדול הפחד שתקו, וכתב הב"ח דמה שלא מתירים את האחרים מטעם ספק ספיקא, ספק שמא בכותל נתחכך ואת"ל שהוא מהארי שמא לא דרס אלא לזה כיון ששתקו, הוא משום דאיכא ריעותא דצפורן בגבו כולם בספק דרוסות עומדות ואנו תולים השתיקה מפני הפחד:

וכל זה הוא דווקא כשראינו שנכנס הארי, אבל אם לא ראינו שנכנס ונמצאת צפורן של ארי בגבו של השור אינו כלום, משום דהוי ספק ספיקא, ספק אם נכנס הארי, ואת"ל נכנס שמא זה הצפורן הוא מהכותל שנתחכך [רשב"א]. ואף שאין זה ספק ספיקא גמור, שהרי גם בספק הראשון צ"ל שהצפורן הוא מהכותל, וא"כ אין זה אלא ספק אחד, ספק מהכותל ספק מארי, מ"מ כיון דבארי יש שני ספיקות ובכותל יש ספק אחד תלינן יותר בכותל מבארי [רמ"א בד"מ].

צועק ופשיטא לן דאין כאן דריסה, אך כשהדורס שותק והם צועקים זהו ספק דרוסה שאסרו חכמים, ואפילו מקצתן שותקין ג"כ אסורין כולם ואמרינן דפחד הדורס נפל עליהן כל כך עד שנאלמו דום. ומה דלא אמרינן דכל אחת ואחת אפשר להתיר מטעם ספק ספיקא, ספק אם דרס כלל לזו ושמא לאחרת דרס, ואת"ל שדרס לזו שמא לא שלט הארס, דא"א לומר כן, דכיון שהדורס היה ביניהן כל אחת בספק דרוסה [רשב"א]. ולדעת הרמב"ם אין מתירין בדרוסה ע"י ספק ספיקא.

הא דחוששין לספק דרוסה דווקא כשעמדו השוורים או העופות במקום צר שאין ביכולתם לברוח, אבל אם יש להם מקום לברוח אמרינן שוודאי ברחו מפניו, שכן דרך כל בעל חי לברוח מהמוזק, וז"ל הש"ע [סעיף ט']. חוששין לספק דרוסה, כגון ארי שנכנס בין השוורים למקום צר שאינם יכולים לברוח מפניו, כגון שנכנס לדיר שלהם, וכן עוף דורס שנכנס לכלוב מלא עוף או ללול של תרנגולים חוששין שמא דרס. בד"א כשהוא שותק והם מקרקרים, אבל אם הוא שותק והם שותקים או הוא והם מקרקרים אין חוששין. עכ"ל:

ומה נקרא מקום רחב, מלשון הטור בשם הרשב"א שכתב אבל ארי שנכנס למקום שהבהמות רועות שם, אפילו שמענו צווחות והוא שותק אין חוששין, שאנו אומרים ברחו מפניו ולא השיגם. עכ"ל. משמע להדיא דדווקא שדה ובקעה זהו מקום רחב, אבל המקום הגדור אפילו גדול הרבה כמו חצר גדול לא מקרי מקום רחב ואסור. והסמ"ג וסה"ת [הובאו בב"י] כתבו דחצר גדול מקרי ג"כ מקום רחב.

ודווקא בבהמות, אבל בעופות פשיטא כל שאינם בכלוב או בלול שלהם מקרי מקום רחב, שבקל משתמטין בפריחתן אילך ואילך, ולכן אפילו נמצא אחד או שנים או יותר דרוסות, אותן שאין נדרסות מותרות ואמרינן שנשמטו מהדורס [ש"ך סק"ג], וכן הדין בבהמות במקום רחב מאד כמו בנינות גדולות ופרדסים גדולים וחצרות היותר גדולים באופן שאין להסתפק בהם אי הוי מקום רחב אם לאו.

ועוד אמרו [נ"ג ע"א] דאי קטע רישא דחד מינייהו נח מריתחיה, כלומר שאם הדורס הסיר ראש מאחד הבהמות או העופות נשקט כעסו ולא חיישינן לאחריני וכולן מותרות, ולא דווקא שהסיר הראש, דה"ה אם הרגו באופן אחר, דכל שהרג אחד מהן נח כעסו ואין ארסו שולט עוד. ודווקא כשהרגו, אבל אם פצע אחד מהן או דרסו חוששין לכולם, דכ"ש שחמתו בערה בו כשהציל עצמו ולא הרגו, ולכן גם בהרגו דווקא שהרגו ממש בעת מעשה, אבל אם פצעו מאד ואח"כ מת לא נח רוגזיה.

וכתב הר"ן דהא דלא חיישינן שמא דרס אחרים קודם שהרג לזה, משום ידידים מוכיחות שזה היה הראשון,

דעת ההלכות גדולות דבכל מקום שהוזכר בתלמוד בדיקה כמו בדרוסה נפולה ושבורה זהו הכל בדורות הראשונים דהוון בקיאי טפי, דרבנן קמאי הוי חכימי ובקיאי בבדיקה, אבל השתא לא סמכינן אבדיקה דילן, ואין היתר לספק דרוסה או לשארי ספיקי טריפות רק כשתחיה י"ב חודש, דטריפה אינה חיה י"ב חדש, ובנקבה דיו עד שתתעבר ותלד דטריפה אינה יולדת, ובעוף אם גמרה להטיל כל הביצים של מה שנטענה מכבר ושהתה כ"א יום שזהו זמן עיבורו של עוף ואח"כ חזרה להטיל ביצים כשרה.

ורש"י [נ"ב ע"א ד"ה בתרין] כתב דאין לו לדיין אלא מה שענינו רואות ומותר לסמוך עליו, דכתיב אל השופט אשר יהיה בימים ההם, ולכן גם בזמן הזה יש לסמוך על בדיקתינו, ורק יזהר יפה להביא לפניו כל הבקיאים בדבר כי היכי דלימטי שיבא מכשורא. וכתב האור זרוע שאנו בדורות האחרונים אין לנו לסמוך על בדיקתנו בדבר שצריך בקיאות גדולה כמו בדרוסה ונפולה וכה"ג שהבדיקה היא קשה, ואף רש"י ז"ל לא אמר אלא בדורו שהיתה תורה ברורה וחכמה יתירה ולא בזמנינו אלה, וכן הכריע רבינו הרמ"א, אמנם אין זה כלל על כל הבדיקות, דהרבה בדיקות גם אנחנו בקיאים כמו שנתבאר בהרבה דיני טריפות, אלא דוקא בבדיקות קשות בכל הגוף בדרוסה ונפולה וכיוצא באלו.

כבר נתבאר דהא דמהני שהיות י"ב חדש או כ"א יום בעופות זהו בספק טריפה, אבל בוודאי טריפה, אפילו ירבה כחול ימים אין משגיחים בזה, דכל שקבלו חז"ל דהיא טריפה וודאית אין משגיחים בשום דבר.

דף נ"ג ע"ב

הוא שרקפא דספק דרוסות דאתא לקמיה דרב, שדרינהו לקמיה דשמואל, חנקינהו ושדנהו בנהרא; ואי ס"ד לא הדר ביה, לישרינהו אלא מאי, הדר ביה, ליסרינהו אלא, אתריה דשמואל הוה; למה לי למיחנקינהו לישרינהו הכי בנהרא מפרחן וסלקן, ולשהינהו שנים עשר חודש אתי בהו לידי תקלה, וליזבנינהו לעובדי כוכבים אתו לזבנינהו לישראל.

מבואר כאן דאסור למכור דרוסה או ספק דרוסה או שארי מיני טריפות שאינן ניכרות לעכו"ם, דחיישינן שמא יחזור וימכרנו לישראל, ואין חילוק בין עיר שרובה עכו"ם או רובה ישראל, ואפילו איש ישראל הדר בכפר יחידי אסור למכור דחיישינן שילך להעיר וימכור לישראל והישראל לא יבין שזו היא טריפה או ספק טריפה, אלא ימיתנו מקודם ואח"כ ימכרנו לעכו"ם, או שיראה בעת מכירתו שהעכו"ם ממית אותו. ולכן כל שהטריפות נראה להדיא, כמו התוכת רגל וכיוצא בזה מותר למכור דבזה

הא דחוששין לספק דרוסה אין זה לאסור לחלוטין, אלא להצריך בדיקה בכל הגוף כמו שנבאר בסמוך, ובלא בדיקה אסורה, אבל אם בדקה ואינו מוצא בה רושם הדריסה, מותרת. אבל ודאי דרוסה כתב הטור בשם ריב"ם ועיטור דגם מדינא אין מועיל לה בדיקה. אמנם דעת הרמב"ם והתוספות והרא"ש והטור והש"ע דגם בוודאי דרוסה מהני בדיקה מדינא, אך למעשה לדין אין נ"מ, דאין אנו בקיאים בבדיקת כל הגוף כמו שנבאר בסמוך, ומה נקרא ודאי דרוסה כשראינו שדרסה אף שאין אודם הדריסה ניכר מבחוץ, אמנם גם בשניכר אודם הדריסה מבחוץ מהני בדיקה מדינא, ולפי המנהג גם בספק דרוסה אוסרין לפי שאין אנו בקיאים.

אופן הבדיקה

כיצד היא הבדיקה, שוחטים את הנדרס ובודקים כל החלל שלו מכף הירך כדי לבדוק שם את צומת הגידין עד הקדקד, וגם יש לבדוק המוח, אם נמצאת כולו שלם מכל מיני טריפות, וגם אין רושם הדריסה נמצא בו ה"ז מותרת, ואם נמצא בו רושם הדריסה אסורה, ואיזהו רושם הדריסה, כל שנתאדם הבשר כנגד הבני מעיים או כנגד שארי איברים שהנקב אוסר בהם, דכל שהאדים הבשר כנגד האבר קים להו לחז"ל שהארס מתחלחל ונוקב האבר, ואף שעדיין לא ניקב כל העומד לנקוב כנקוב דמי דסוף סוף ימות מזה, חוץ משאם האדים הבשר שכנגד הקנה והושט, דאמרו בסוגיין [נ"ג ע"ב] שסימנים קשים הם והארס לא שולט בהם ע"פ האדמת בשר שכנגדן אא"כ האדימו הסימנים עצמם, דרוב סימנים קשים הם ואין ארס שולט בהם ולכן לא חיישינן להאדמת בשר שכנגדם, אבל כי האדימו הם עצמם הרי נגלה ששלט בהם הארס [רש"י ד"ה שיאדימו].

האדמת הבשר שכנגד בני מעיים או כנגד שארי איברים המעידות על הארס לדעת הרשב"א [תה"ב] צריך שההאדמה תהיה מבפנים בבשר ולא בחוץ, דבחוץ אינו כלום, ודעת הרא"ש דגם מבחוץ כשנתאדם הוי עדות על הארס וטריפה. וכן מבואר מלשון הטור והש"ע.

דעת התוספות [נ"ג ע"ב ד"ה דרוסה] ורש"י [ד"ה דרוסה] שכתב על מה שאמרו דרוסה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בית החלל כולו, כגון ספק דרוסת ארי או שראהו שדרסה ואין מקום הדריסה ניכר מבחוץ. עכ"ל. דהיינו דהא דצריך לבדוק בדרוסה כנגד כל החלל זה אינו אלא בספק דרוסה, או בוודאי דרוסה ולא ידענו באיזה מקום דרס כגון שאינו ניכר מקום הדריסה מבחוץ, אבל אם ניכר מקום הדריסה מבחוץ א"צ בדיקה רק נגד אותו מקום. וכ"כ הרא"ש [סוף סימן מ"ב]. אבל מלשון הרמב"ם והטור והש"ע לא משמע כן. והרשב"א הביא דעתם בספרו תורת הבית והשיג עליהם באריכות, עיי"ש.

אין חשש שמא ימכרנו לישראל, שהרי גלוי לכל שהיא טריפה ולא יקנה אותה הישראל. ואין חילוק בזה בין עוף לבהמה ובין דקה לגסה, וכן אפילו ספק טריפה.

דף נ"ד ע"א

ניטל לחי התחתון כשר.

[יורה דעה סימן ל"ג] כתבו הרא"ש והטור בשם הגאונים ניטל לחי התחתון כשר והוא שיכולה לחיות ע"י המראה והלעטה הא לאו הכי טריפה. עכ"ל. ולפנינו איתא כן בגמרא [נ"ה ע"ב], ואינו מגירסת התלמוד, רק מדברי הגאונים, שהרי רש"י לא פירש בזה כלום וגם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה. ומהו המראה והלעטה, שתוחבין לה המאכל בבית הבליעה עד מקום שאינה יכולה לחזור, וזה נקרא המראה, ולמקום שיכולה לחזור נקרא הלעטה. וכן עוף שניטל חרטומו התחתון, אם יכול לחיות ע"י המראה והלעטה כשר ואם לאו טריפה. אבל אם ניטל חרטומו העליון בעומק בכל ענין טריפה דזהו ניטל לחי העליון. אמנם צריך להבין מה ענין אכילה לטריפה, וכי בהמה שאין לה שיניים ולכן אינה יכולה לאכול וסופה למות ברעב יש לנו הוה אמינא שתהיה טריפה, ומה אכפת לי במה שיכולה לאכול או לא. ועיין בערוך השלחן שביאר זאת, שמה שאמרו הגאונים דכשאינה יכולה לחיות ע"י המראה והלעטה טריפה, היינו שנפלו הסימנים, ואם הסימנים נפלו בהכרח שאינה יכולה לחיות ע"י המראה והלעטה שהרי אין מקום שיכנס המאכל, וממילא היא טריפה, ולא מפני העדר המאכל אלא מפני שאינה ראויה לשחיטה, והגאונים סימנא בעלמא קאמרי דבכה"ג בוודאי טריפה דלשחיטה אינה ראויה ובלא שחיטה בהכרח שתמות מפני העדר המאכל וממילא שהיא טריפה. וצ"ע.

וכי להוסיף על הטריפות יש אין לך אלא מה שמנו חכמים. והא קא חזינן דקא מתה. גמירי דאי בדרי לה סמא חייא.

דין טריפות הכליות

[יורה דעה סימן מ"ד] אמרו במשנה דניטלו הכליות כשרה, לפיכך אם נבראת בכוליא אחת או בג' כליות כשרה, שהרי כל יתר כנטול דמי, ונטול כשר, ורק לקרבן פסול בחסר כוליא או יתרת מטעם חסרון [בכורות ל"ט ע"א], ומזה גופה ראייה, מדפסל רחמנא לגבוה מכלל דלהדיוט שרי [רי"ף].

ואמרו לקמן [נ"ה ע"א] לקתה בכוליא אחת טריפה, והוא דמטי לקותא למקום חריץ, והוא חירור דתותי מתני שהגדין מעורים שם והוא אמצעית הכוליא [רש"י נ"ה ע"ב ד"ה למקום], וזה הלובן שתחת המתניים שנכנס בתוך הכוליא [רשב"א], ששם הוא עיקר החיות של הכליות,

ולקותא גרע מניטלה, דניטלו אפילו שתי הכליות כשירה ולקתה אפילו באחת טריפה, וכ"ש בשתיים [רש"י]. וטעמא דמילתא דכך קבלו הלכה למשה מסיני שיש שהקלקול בגוף האבר גרע יותר מניטל כל האבר, דבניטל כל האבר יכולה לחיות, שאין אבר זה מאיברי החיות, אבל בקלקול של האבר לא תוכל לחיות מפני הכאב או שע"ז תתקלקל כל הגוף, ולכן כדמטי לקותא למקום לובן הכוליא שבשם עיקר חיות האבר של הכוליא תמות מסיבות הנ"ל, וכל שלא הגיע להלובן אין המכה חזקה ותוכל לסבול הכאב ולא תזיק לכל הגוף:

ומהו לקותא, פירש רש"י כגון שמליאה מוגלא, אבל הרמב"ם והטור כתבו ששני דברים הם, ומוגלא הוא טריפות בפני עצמו, ולקותא מקרי כל שנתמסמם הבשר עד שאם יאחזו אדם במקצתו מתמסמם ונופל, והוא שיגיע הליקוי והמוגלא על הלובן [טור]. ודעת הים של שלמה דרך בלקותא בעינן מקום חריץ אבל במוגלא גם אם לא הגיע להחריץ טריפה כל שהמכה ניכר מבחוץ, אבל הטור והש"ע כתבו מפורש דגם במוגלא בעינן עד הלובן, וכ"כ הרשב"א.

ומבואר בגמרא דליחה אף על פי שאינה סרוחה טריפה ומים עכורים וסרוחים טריפה כשהגיע ללובן, אבל מים זכים אפילו הגיע ללובן כשר. וכל הטריפות שנתבארו בכוליא דבעינן שיגיע להלובן, ה"ה אם הלקותא בלובן לבדו וכל הכוליא בריאה ושלמה, דעיקר החיות של הכוליא בלובן תלוי:

ואמרו [נ"ה ע"ב] הכוליא שהקטינה בדקה עד כפול בגסה עד כענבה בינונית, וזה שהקטינה טריפה דווקא כשנתקטנה ע"י חולי, אבל אם היתה קטנה בתולדתה כשרה. והיכי ידעינן אי הוי מחמת חולי אי לא, אי חזינן שהקרום שלה כוויץ בידוע שמחמת חולי הוא, ואם אינו כוויץ אלא שעשוי כמדת כוליא מוכחא מילתא שמתחלת ברייתה היא כך וכשרה. והבדיקה הפשוטה לבדוק מקומה, אם היא כולה מליאה ואין שם חלל סביבותיה ולא ריקוב כלל אז ניכר שכן היא מתחלת ברייתה, ואם נמצא שם חלל הרי הקטינה וטריפה.

דף נ"ד ע"ב

והלכתא איפסיק נמי כשרה, עד דמתעכלא אתעכולי.

[יורה דעה סימן נ"ה] עצם הקולית שניתק ממקומו במקום חיבורו בגוף, וזהו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה, טריפה בין בבהמה בין בעוף, ואמרו דבניתק לבד אינה נטרפת אא"כ נתעכלו הניבים ג"כ:

ומה המה הניבים, כתבו הרמב"ם והש"ע שהם היתרות שבעצם הכף שיוצאות על העצם הזכר ואוחזות אותו. עכ"ל. וזהו הלבן שמקיף כל העצם סביב סביב [הסחוס]

דף נ"ה ע"ב

תנו רבנן איזוהי חרותה כל שצמקה ריאה שלה, בידי שמים כשרה, בידי אדם טריפה, רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בידי כל הבריות.

[יורה דעה סימן ל"ו] צמקה הריאה, שנעשית כמו פירות צמוקים ועדיין לא הגיעה להיות יבישה, הלכה למשה מסיני דאם הסיבה היא מחמת בני אדם שהפחידוה, כגון ששחטו אחרת לפניו או שאר מין מורא שעשו לה, לא תחזור לעולם לבריאותה וטריפה, ואם הוא בידי שמים, כגון שנפחדה מקול רעם או זיקים וכיוצא בזה, כשרה, מפני שתחזור לבריאותה אלו היתה חיה. ואם נצטמקה מפני פחד שאר ברואים, כמו משאגת אריה וקול שחל וכיוצא בזה, הוי כבידי שמים וכשרה [טוה] ולכן מהנכון שיזוהרו השוחטים שלא לשחוט בעלי חי בפני בעל חי אחר שלא תצטמק הריאה ויצטרך בדיקה ועוד שיש בזה צער ב"ח ואיסור גמור הוא ובמיוחד צריך להזהיר על זה בעת עריכת הכפרות, וכ"כ כמה גדולי אחרונים:

צמקה אינה טריפה אלא כשנצטמקה כל הריאה או רובה דרובו ככולו, והגהות אשיר"י כתבו בשם בה"ג דיש לאסור גם בצמקה אונא שלימה אם אינה חוזרת לברייתתה ע"י משמוש או נתינת מים לתוך הקנה.

וכיצד ידעינן אם בא לה ע"י אדם או בידי שמים אמרו בסוגיין לעשות בדיקה זו, להושיב את כל הריאה במים מעת לעת, והמים יהיו פושרים כל המעת לעת וזהו בזמן הקור, ומושיבים אותה בכלי שאין המים מתמצין מגבו ונוזלים כדי שלא יצננו במהרה. ואם היה זמן החום מושיבין אותה במים צוננים קצת דהם כפושרים בימי הקור [רשב"א]. ובכלי שהמים מתמצין מגבו כמו כלי חרס לכן [רש"י] כדי שישארו קרים כל המעת לעת. ובגמר המעת לעת רואים, אם חזרה לברייתתה ככל הריאות כולה או רובה הוי סימן שהוא בידי שמים או בידי שאר בריות וכשרה, ואם רובה נשארת בצמוק הוי סימן דזהו בידי אדם וטריפה ושוב לא מהני לה שום משמוש ולא שום מעשה אף אם תחזור לברייתתה אח"כ דאחר בדיקת חז"ל אין לנו שום בדיקה.

אם נשתיר בו כסלע כשרה, היכא אמר רב יהודה אמר שמואל על פני השדרה כולה. איבעיא להו דאריך וקטין, דכי מצרף לה הוי כסלע, או דלמא, ברוחב סלע על פני השדרה כולה תא שמע, דפריש רבי נהוראי משמיה דשמואל ברוחב כסלע על פני כל השדרה כולה.

[יורה דעה סימן נ"ט] בהמה שנפשט עורה בין בידי אדם בין ע"י חולי או מחמת שחין או מחמת מלאכה [רש"י נ"ד ע"א ד"ה הגולה] טריפה כשניטל כל העור, ואף על גב דעור אין זה דבר שהנפש תלויה בו ולא עדיף מבשר, מ"מ טריפה מפני שהאוויר שולט בה וסופה למות, ואם נשתיר בה

וכשפותחים הבוקא ממילא שמחתכים הגידים באמצע ונשארים גם סביבות האסיתא וגם סביבות הפרק של הקולית ורואין אם הם לבנים ויפים הרי לא נתעכלו וכשרה,, ואם סרה לבנוניתם והם כבשר בלוי וכמראה דם אדום יש בהם הרי נתעכלו הניבים, כלומר שנרקבו, וטריפה.

אבל רש"י [ד"ה ניביה] כתב, ניביה גיד שבראשו שמחובר בחור וקטן הוא מאד. עכ"ל. וכ"כ הר"ן וז"ל, והני מילי דאיעכול ניביה, שנרקב גיד שבראשו שהוא מחובר בחור וקטן הוא מאד. עכ"ל. ובעלי הש"ע ומפרשי הש"ע לא הזכירו דברי רש"י כלל, וצ"ע.

ומה הוא שף מדוכתיה, הוא בין שנישף לגמרי מהאסיתא ועומד חוץ מהאסיתא ובין שעומד תוך האסיתא שלא במקומו שמנדנד את עצמו שם.

הטריפות תלוי בשני הדברים, בשף מדוכתיה ובאיעכול ניבי, אבל שף ולא איעכול או איעכול ולא שף כשרה. אמנם הרמ"א [סעיף ב'] כתב די"א דאין אנו בקיאים באיעכול ניביה לכן יש לאסור כל שמוטת ירך שמא איעכול ניביה, וכן אם נשבר סמוך לגוף אף על פי שחזר ונקשר היטב טריפה שמא איעכול ניביה, ומשערין ד' אצבעות בגסה וב' בדקה, ובעוף הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, וטוב להחמיר במקום שאין הפסד מרובה. עכ"ל.

אמר רב חנא פתוראה עילאי מנאי הוה קאי בר נפחא ובעא מינאי דינרא קורדינאה.

כתב הבן יהודע, יש לדקדק למאי הוצרך לפרש עלאי מנאי, לימא בא אצלי בר נפחא ובעא וכו'. ונ"ל בס"ד כדי שלא יקשה השומע אליו למה לא קם מפניו בהיותו בא בתוך ארבע אמות, ואז שם אינו יכול לתפסו שלא יעמוד מפניו כיון דעודנו רחוק ממנו, לכך פירש עלאי מנאי הוה קאי, שלא בא מצד שלפניו כדי שיראהו קודם שיגיע אליו, אלא בא מאחוריו או מן הצד ולא הרגיש בו אלא עד שבא אצלו ממש, דעל כן כשרצה לקום לא הניחו דעכבו בידו שלא יקום. והוצרך לפרש שרצה הדינר לשער בו טריפות ללמדנו שבחו של רבי יוחנן, אע"פ שהיה מופת הדור ומאריה דארעא דישראל ויש לו תלמידים הרבה ושמשים הרבה לא שלח אחד מהם להביא לו דינר אלא הוא בכבודו בא לבקש הדינר כדי להורות בו דין לאחרים:

אמר לי שב בני שב.

הא דכפל דבריו, נ"ל בס"ד שב ואל תעשה קימה שב ואל תעשה אפילו הידור שהוא חצי קימה. ואי נמי שב ואל תקום מפני כבוד חכמתי ושב ואל תקום מפני כבוד זקנתי, כי רבי יוחנן היה זקן מופלג. או יובן שב ואל תעשה קימה כשבאתי אצלך, ושב אל תעשה קימה בעת שאלך מאצלך לחזור למקומי. אי נמי שב ואל תקום מפני ושב ואל תזוז ממקומך להושיב אותי במקומך שהוא מכובד יותר:

שיעור שיתבאר כשרה מפני שע"י השיור תעלה ארוכה ותחזור כל עורה לקדמותה [רש"י ע"ב ד"ה כל העור].

כמה ישתיר בעור ויהא כשר, פסק הרי"ף דבעינן שישאר ברוחב סלע על פני כל השדרה, והרמב"ם פסק [פ"ט ה"ז] דבעינן כרוחב סלע על פני כל השדרה וכרוחב סלע על כל פרק ופרק מפרקיה, והיינו בכל פרקי חוליותיה ועצמות השוק והירך [רש"י ד"ה ראשי פרקים] וכרוחב סלע על מקום טיבורה, והרא"ש [סי' מ"ז] פסק דבכל מקום מהגוף כשישאר בו כסלע כשרה והבה"ג פסק ג"כ כן דבכל הגוף מציל השיור, לבד מעור בית הפרסות, והיינו מן הארכובה ולמטה דלא הוי עור מפני שהוא רך [רש"י ד"ה חוץ מעור], ולחלכה כיון שהוא ספיקא דאורייתא הכריע הרשב"א לפסוק כהרמב"ם המחמיר שבכולם, וכן פסקו בש"ע ז"ל, ואם נשתיר מן העור רוחב סלע על פני כל השדרה ורוחב סלע על הטבור ורוחב סלע על ראשי איבריה ה"ז מותרת. עכ"ל. ולא הביאו דיעה אחרת.

וכתב עוד הרמב"ם, אם ניטל כרוחב סלע מעל כל פני השדרה או מעל הטבור או מעל ראשי איבריה ושאר כל העור קיים ה"ז ספק, ויראה לי שמתירין אותה. עכ"ל. ותמהו על דבריו, דכיון שהוא ספק, דהוא בעיא דלא איפשיטא, איך כתב שמתירין אותה הא ספיקא דאורייתא לחומרא, וכתבו דהטעם הוא כיון שניטל העור מאחד משלשה מקומות הללו דנשאר בגמרא בספק ה"ל ספק ספיקא, שמא אין הלכה כלל כאותו אמורא שפוסל כשלא נשתיר במקום ההוא המיוחד, ואת"ל דהלכה כמותו שמא גם הוא מודה דכשרה כשניטל העור מהמקום ההוא בלבד וכל שאר העור קיים, ולפ"ז אם ניטל העור מכל השלשה מקומות וכל העור קיים הוי ספק טריפה, וזה שכתב הרמ"א ז"ל, אבל אם ניטל משלשתם ושאר כל העור קיים טריפה. עכ"ל. מפני שאין בזה רק ספק אחד והולכין לחומרא.

העוף שניטלה נוצתו כשר, ויש אוסרים לפי שהנוצה לעוף כעור לבהמה, דעור העוף רך ודק, וכתב הרמ"א דטוב להחמיר אם נפלו כולם. מיהו אם נפלו נוצותיו מרוב שומן, אף על פי שנפלו כולם ונשאר ערום, מ"מ כשר הואיל ונעשה מרוב שומנו. עכ"ל. וכן מצוי היום כשמפסיקים העופות להטיל ביצים, שמרעיבים אותם כמה ימים, ואז נושרות כל נוצותיהם, ואחר כך חוזרים ומטילים ביצים. ואם נגלד כל העור מהעוף פשיטא דטריפה אפילו להמכשירים בניטלה הנוצה, דאין חילוק בין בהמה לעוף בדבר שלא ביארו חכמי הש"ס להדיא ובחסרון מקצת העור בעוף כשר כמו בבהמה והשיור צריך להיות ג"כ כמו בבהמה:

דף נ"ו ע"א

הכתה חולדה על ראשה מקום שעושה אותה טריפה.

[יורה דעה סימן ל'] אמרו לעיל [נ"ב ע"ב] וגולגולת שנחבסה ברובה בעי רבי ירמיה רוב גובהה או רוב היקיפה תיקן. דהיינו, בהמה או חיה שנחבסה רוב עצם הגולגולת, כלומר שהוכתה מכות רבות ולא נפחתה ולא ניקב הקרום ואפילו גם קרום העליון של המוח שלם, אם רובה נחבסה טריפה, ולא נתברר הדבר אם טריפות זה הוא מצד עצמו, או מצד שסוף הקרום של מוח לינקב, כמו שיתבאר בעופות בסוגיין שהטעם הוא מפני הקרום. ועיין בערוך השלחן שהאריך בזה, ודעתו שהוא משום הקרום.

ויש להסתפק בהך טריפות דנחבסה הגולגולת אי דווקא כשנחבסה ע"י הכאות אבל בנחבסה ע"י חולי, כגון שע"י חולי נתרופפו חלקי רוב הגולגולת או ע"י סיבה אחרת, אינה טריפה, או דאין חילוק. וכתב ערוך השלחן דנראה וודאי דכן הוא, ולא מיבעיא לפמ"ש דהטריפות הוא משום הקרום א"כ כיון דנחבסה מאיזה סיבה שהוא יתקלקל הקרום, אלא אפילו להסוברים דהיא טריפות מצד עצמה נראה ג"כ מצד הסברא דאין חילוק ובכל ענין טריפה:

ובטריפות זו דנחבסה ברובא הבאנו שיש ספק בגמרא אם רוב גובהה אם רוב הקיפה, ונשאר בספק, וכתב הרמב"ם [פ"י ה"ז], וכן גולגולת שנחבסה רוב גובהה ורוב הקיפה טריפה אף על פי שהקרום שלם ולא נחסר ממנה כלום. נחבס רוב גובהה והרי רוב הקיפה קיים או שנחבס רוב הקיפה והרי רוב גובהה קיים ה"ז ספק טריפה ויראה לי שאוסרין אותה. עכ"ל. ועיין במפרשי הרמב"ם שטרחו לבאר את דבריו שכתב דנראה שאוסרים אותה, דהרי הא ספק דאורייתא ופשיטא שאסורה, עי"ש.

מה נקרא רוב גובהה ומה נקרא רוב הקיפה, פירש רש"י [ד"ה רוב] רוב גובהה מן העינים ולמעלה ורוב הקיפה גדול מרוב גובהה. עכ"ל.

נפחתה מהעצם לגמרי, אם חסר ממנה כסלע טריפה, דכשיש חסרון כזה יתקלקל הקרום, ואפילו אם אין החסרון ביחד אלא שניקבה בכל המשך הגולגולת נקבים קטנים ומקום הנקב נחסר, אם בצירוף כל הנקבים תחסר כסלע טריפה ובפחות משיעור זה יש להכשיר אפילו בזמן הזה, מפני שאין לחוש בבהמה לנקיבת קרום של מוח כל שאין כשיעור הזה. ומשמע מסתימת לשון הרמב"ם והטור והש"ע דבכל מין בהמה בין גדולה בין קטנה צריך כסלע ופחות מזה כשר, וי"א דסלע הוא בבהמה גדולה אבל בקטנה משערין לפי ערך ואף בפחות מכסלע טריפה וגדולי האחרונים חששו לדיעה זו.

ומבואר בסוגיין [נ"ו ע"א] דעוף המים כמו אווזא ובר אווזא אפילו לא ניקב העצם אלא כל שהוא טריפה לפי שקרומו רך וכשניקב העצם אפילו משהו שוב לא יתקיים הקרום, ועוף היבשה שנשכתה חולדה בשיניה בראשה שאין בזה חשש דרוסה, דדרוסה היא רק ביד, או שנגפה

הכבד לא נתקלקלו המעיים כלל, ומצד עצם הכבד אין הנקב פוסל ולכן כשר. וכשנפלה למים רותחים דינה כנפלה לאור.

כתב הטור בשם הרשב"א, שני מיני ירקות הן, יש ירוק ככרתי ויש ירוק כביצה, ויראה לי שהירקות הפוסל בכבד של עוף הוא הירוק ככרתי, שהכבד הוא ירוק כביצה אם הוא שמן. עכ"ל. וכן בלב וקורקבן אין הירוק פוסל אלא ככרתי, שכל שהאש מוריק, ככרתי הוא מוריק [ב"י בשם הרא"ה].

ועוד אמרו לקמן [נ"ז ע"א] דהריאה של העוף אין שום חשש בשינוי המראה אף בנפלה לאור, משום דרוב ריח הצלעות מגינות עליה, שהצלעות אינן שוכבות על רחבן אלא על חודן וכולן רחבן לפנים והריאה נחבאת ביניהם [רש"י ד"ה רוב צלעות], ולכן אפילו נפלה לאור ונשתנית המראה של הריאה תולין השינוי בדבר אחר ואין חוששין לה. וכתב הרמ"א, וטחול שהוריקה בסומכיה אפילו רק משהו טריפה שסופו לינקב. עכ"ל.

הא דשינוי פוסל באיברים אלו כשנפלה לאור דווקא כשעמדו בשינויין אחר ששלקן, אבל אם שלקן וחזרו למראיתן כשר, דע"פ זה נתגלה דרך עשן האש שלט בם ולא עצם האש, ולכן כשנתנום במים רותחים עבר העשן [רש"י] וכן להיפך, אם נפלה לאור ולא נשתנו איברים אלו וע"פ מקרה שלקו אותן ונשתנו טריפה כיון שנפלה לאור, דעיקר הבדיקה הוא ע"י השליקה, ולכתחלה כשאנו רואים שלא נשתנו א"צ לשולקן ויכול לאוכלן צלי דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן, וכן בלא נפלה לאור ואירע ששלקן ונשתנו לא חיישינן לה בלא נפלה לאור.

ובאמת בסוגיין לא נזכר בדין זה רק אדומים שהוריקו ושלקן וחזרו והאדימו כשרין, אבל ירוקים שהאדימו ושלקן וחזרו והוריקו לא נזכר, והטור בשם הרשב"א הביא דבאמת בזה לא מהני השליקה, אבל רוב הפוסקים כתבו דאין חילוק בזה, וכן פסקו בטור וש"ע, דהגמרא נקטה חדא מינייהו וה"ה לאידך.

אין טריפות שינוי איברים אלו פוסל אלא בעוף אבל בבהמה אין שינוי איברים אלו פוסל אפילו ידענו שנפלה לאור, לפי שעורה קשה וגם עובי הצלעות מגינים עליה, וגם הבני מעיים קשים ליחמר ובטרם יחמרו מנפילת האש תשרף עורה ובשרה, ולכן אף על גב דכל מיני טריפות שיש בזה יש בזה, מ"מ בזה לא שייך, ולאז משום דאין בבהמה מין טריפות זה, דוודאי יש, אלא שהוא רחוק המציאות, ולכן אפילו נפלה לאור ונשתנו בני מעיה בהכרח לתלות השינוי בדבר אחר.

דף נ"ז ע"ב

אמר יהושע בן לוי גגו של זפק נידון כוושט. היכא אמר רב ביבי בר אביי כל שנמתח עמו.

בעץ או באבן, מדינא דגמרא מניח אצבעו בצד הנקב ונועץ אצבעו שם או מכניס ידו לתוך פיה ודוחק שם, אם לא בצבץ המוח ולא יצא מהנקב בידוע שלא ניקב קרום של מוח וכשרה, ואם יצא טריפה, אמנם אנן אין בקיאיין בבדיקה קשה כזו, דגם בגמרא נחלקו באופן הבדיקה, ולכן אצלינו שוין עוף דיבשה עם עוף המים ובכל מין עוף כשניקב עצם הגולגולת אף במשהו טריפה גם בהפסד מרובה.

דף נ"ז ע"ב

נפלה לאור אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן יהושע שיעור ירוקתן כשיעור נקובתן, מה נקובתן במשהו, אף ירוקתן במשהו.

[יורה דעה סימן נ"ב] אמרו במשנה דעוף שנפל לאור ונחמרו בני מעיו, שנהפכו מראיתן מפני חום האש, אם ירוקים פסולים אם אדומים כשרים, ופירשו בגמרא דזה קאי על לב וכבד וקורקבן שדרכן להיות אדומים ונשתנו לירקות כעשב, טריפה, שזהו סימן שהאור שלט בהם וקילקלם עד שנהפך מראיתן, אבל אם הם אדומים, כלומר אף אם נתאדמו יותר מכפי טבעם, מ"מ כשרים, דהגם ששלטה בהם החמימות עד שהאדימו יותר מכשהיו, מ"מ זהו סימן לחמימות קלה שאינה מקלקלת האבר, דאילו היתה חמימות עזה היתה מהפכתן למראה אחרת לגמרי. ועל המעיים אמרו להיפך, דהם בטבעם ירוקים כעשב ואם נשתנו לאדמימות טריפה, ואם הם ירוקים אף אם ירוקתם עזה מכפי טבעם כשרים.

ושינוי זה מטריף אפילו במשהו וחמור מנקב, דנקב לא מטריף עד שינקוב לחלל, ושינוי זה מטריף גם בלא הגיע לחלל, דכיון שנשתנו מחמת האש סופם לינקב במקום הזה, ולפיכך בלב וקורקבן ובני מעיים, דהיינו הדקין, אם רק נעשה שינוי באיזה מקום שהוא אפילו משהו, אפילו לא הגיע לחלל טריפה בנפלה לאור. אבל בכבד שאין הנקב פוסל בו גם שינוי זה אינו מטריף אא"כ נעשה השינוי על כל הכזית שבמקום מרה או על כל הכזית שבמקום חיותה דהוי כניטל זה המקום וטריפה, ודווקא כשנתפשט על כל הכזית, שבאחד מהם דבמשהו לא נטריפה כשנשאר עדיין כזית במקום מרה ובמקום חיותה:

ועוד יש מקום בכבד שהשינוי מטריף בו אפילו במשהו, ולא מפני הכבד אלא מפני אבר אחר, וכך הוריקה כבד כנגד בני מעיים, כלומר הדק שבו בקצה התחתון שכנגד הבני מעיים, בידוע שנחמרו בני מעיה וטריפה, דקים להו דכשנפלה לאור ונשתנה הכבד שאצל המעיים כבר שלט כח האש גם במעיים אלא שאינו נראה עדיין, שאין דרכם להתגלות בזה כל כך מהרה, אבל כבר מקולקלים הם וכאלו ניקבו, ולא כן כששלט האור במקום אחר של

דף נ"ז ע"א

ההוא צנא דאינקורי דאתיא לקמיה דרבא, בדקיה רבא בצומת הגידין ואכשריה. אמר רב יהודה אמר רב שמוטת יד בבהמה כשרה, שמוטת ירך בעוף טריפה; שמוטת גף בעוף טריפה, חיישינן שמא ניקבה הריאה, ושמואל אמר תיבדק, וכן אמר רבי יוחנן תיבדק.

[יורה דעה סימן נ"ג] הבהמה יש לה שני ידיים ושני רגלים, הידיים הם שלצד הצואר והרגלים הם שלצד הזנב, ודיניהם משונים זה מזה, דבידיים אין שום טריפות, דאין חיות הבעל חי תלוי בהם, ואפילו נחתכו לגמרי או נשתברו באיזה מקום שהוא, או שיש לה ג' ידיים כשרה, וכל הטריפות שנתבאר בגמרא באיברי הרגלים כמו בוקא דשף מדוכתיה וכן נחתך מן הארכובה ולמעלה או ניטל צומת הגידין וכל כיוצא בהן אינם אלא ברגלים האחרונים, אבל הרגלים שלצד הצואר אינם אלא כמו ידיים שבאדם ואין הטריפות תלוי בהם.

ויותר מזה אמרו בסוגיין דאפילו שמוטת יד בבהמה כשרה או שנשמטה לגמרי מן הכתף ונשאר הכתף נקוב ואף אם נתעכלו הניבים כשר, ואף על גב דבעוף כה"ג טריפה כשנשמטה גף אחת, מטעם דחוששין לנקיבת הריאה, זהו מפני שהריאה של העוף נחבאת בין הצלעות וקרום הבשר רך ודק בין צלע לצלע וכשנשמטת גפה מנתקת הריאה [רש"י ד"ה טריפה], אבל בבהמה לא שייך זה. ועוד דהבהמה מתוך עובי הכתף ורחבו ליכא למיחש לנקיבת הריאה [מרדכי]:

גף העוף הוא כידי הבהמה ואין בה שום טריפות באיזה מקום שנשברה, ורק בשמוטה אמרו חז"ל שמוטת גף בעוף טריפה, ולא מפני הגף, אלא משום דחיישינן שמא ניקבה הריאה שנחבאת בין הצלעות וע"י ההשמטה נוחה לינקב, ולכן צריכה הריאה בדיקה, ואנן דלא בקיאיין בבדיקת ריאת העוף טריפה. אבל כשנשברה או שהיא חסירת גף או יתירת גף או שהגפין שלה הן רק של פרק אחד או אפילו פחות מפרק לא חיישינן לזה והיא כשרה, ואפילו נשברו סמוך לחיבורן לגוף, אם מקום החיבור לגוף שהוא כעין בוכנא באסיתא קיים. ודווקא ששבר העצם החיצון אין בו עוקץ, שאם היה בו עוקץ חיישינן לנקיבת הריאה וצריכה הריאה בדיקה לנפחה ולבדקה אם היא שלימה, ואנן דלא בקיאיין בבדיקה טריפה. ויש אוסרים בנשבר סמוך ממש לגוף ואומרים דדינו כשמוט [הגה"מ]. והטעם דכיון דהריאה נחבאת בשם בין הצלעות וקרום הבשר רך מאד שם נקל מאד כשהשברה סמוך לגוף ממש שעל ידי השבירה וצער העוף תנדנד בחזקה המעט הנשאר בהגוף ותנקב הריאה.

[יורה דעה סימן ל"ג] הושט בכל העופות לבד אוזו מתרחב למטה והולך עד שנעשה ככיס שבו מתקבץ המאכל ומשם יורד לקורקבן, ואותו הכיס נקרא זפק, ואם ניטל הזפק טריפה, ואפילו נשתייר בו כדי שיוכל המאכל לעבור מן הושט אל הקורקבן טריפה. ולעניין נקב יש בו מקום שדינו כושט וטריפה בנקב משהו, ויש בו מקום שאין הנקב אוסר בו, וכך אמרו דגנו של זפק נדון כושט בנקב משהו, ואיזהו גנו, כל שנמתח עמו, כלומר ממקום שמתחיל לשפיע כלפי הושט ונעשה על הזפק ככיסוי על פי הקדירה, וכשהעוף מאריך צוארו נמשך אותו חלק עם הושט, וניכר זה למראית עין כשממתחין הזפק והולך שיפוע לושט ושיפוע לצד השני, ומהשיפוע לצד הושט דינו כושט וטריפה בנקב משהו, ומהשיפוע לצד השני אין הנקב אוסר בו:

יצאו בני מעיה אמר רבי שמואל בר רב יצחק לא שנו אלא שלא היפך בהן, אבל היפך בהן טריפה.

[יורה דעה סימן מ"ו] אמרו במשנה [נ"ז ע"ב] יצאו בני מעיה ולא ניקבו, ואמרו, לא שנו אלא שלא היפך בהן אבל היפך בהן טריפה שנאמר [דברים לב, ו] הוא עשך ויכוננך, מלמד שברא הקדוש ברוך הוא כונניות באדם שאם נהפך אחת מהן אינו יכול לחיות, וטריפות זו היא בכלל נקובה, מפני שכשנתהפכה סופו לינקב ולירקב [תורה"ה אבל היפך]. ופירש רש"י, היפך בהן, כשהכניס לתוכו היפך עליונו לתחתיתו או עגולה זו למעלה מכמות שהיתה שהחליף זו למעלה וזו למטה. עכ"ל. ומשמע מלשון רש"י דאפילו אם הכניס בידי המעים לתוך הגוף אם הכניסם כמו שהיו כשר, וכ"כ הטור, יצאו הדקין לחוץ והיפך בהן והחזירן טריפה אפילו הן שלימים, אבל אם החזירן ולא היפך בהן כשרה. עכ"ל. והרמב"ם [פ"ו הט"ו] כתב, בני מעיים שיצאו לחוץ ולא ניקבו מותרת, ואם נתהפכו, אף על פי שלא ניקבו טריפה, שא"א שיחזרו כמות שהיו אחר שנחפכו ואינה חיה. עכ"ל.

ולפ"ז כשיצאו בני מעיה לא יעשו מאומה, ואם רוצים לשוחטה ישחטה כמו שהיא, וכן אם הוחזרו מאליהם כשרה, אבל אם האדם החזירן צריך לדקדק שלא יתהפכו, ואם לא דקדק טריפה, דמסתמא נתהפכו, ויזהר גם מלמשמש בהן דשמא יהפכם. ואין נ"מ בדין זה בין בהמה לעוף, וזה שהמשנה נשנית בעוף משום דבעופות מצוי דבר זה דיציאת המעיים ולא בבהמות [ב"י].

וכתב השו"ע [ס"ב] דה"ה אם לא יצאו ונמצאו מהופכין טריפה. עכ"ל. כלומר אם פתחו תרנגולת ונמצאו המעיים מהופכין שלא כסדר כל המעיים טריפה, וכן פסקו הרשב"א והטור. והש"ך [סק"ט] הביא בשם ראב"ה ושערי דורא שמכשירים בכה"ג דאין ההיפוך אוסר רק ביצאו לחוץ וכ"כ המהרש"ל [ישי"ש סימן צ"ה], דמגלן להוסיף על הטריפות וכתב דלכן לא הזכיר התלמוד אלא לשון היפך בהן דבנתהפכו מעצמן לית לן בה, ע"ש.

אשר אין לה קצין ושומר וכו'.

והנה בפשטות הכונה שרבי שמעון בן חלפתא הלך לנסות ולבדוק במוחש את דברי שלמה המלך, ותמה על זה המהר"ל וכתב, יש לך לדעת ולהבין, כי חכמים דברו דבריהם במושכל ולא הלכו אחר המוחש הגשמי, כי דבר זה אין ראוי לחכמים במה שהם חכמים שיהיו עניניהם במוחש, רק כל עניניהם במושכל. דהיינו שהחכמים משיגים את שורש הענין ומהותו ולא בהתהוותו הגשמית, ומה לו בבדיקה זו. וכתב כי יש לדעת כי הש"י ברא המינים ונוהגים עניניהם אחר המושכל הראוי, ולא שידעו ויבינו ויש בהם דעת, רק כי הטבע שהוטבע בהם נמשך אחר המושכל. וכמו שאמרו ז"ל [עירובין ק"ב] למדנו גזל מנמלה צניעות מחתול דרך ארץ מתרנגול. והרי כי הנמלה ידוע בה דבר זה שאינה גוזלת כלל, ואין דבר זה מהם מצד החכמה או יראת שמים, רק כי הטבע שהוטבע בהם נמשכים אחר מדה זאת היא הרחקת הגזל, וכן החתול אחר הצניעות והתרנגול אחר דרך ארץ. ודבר זה גם כן כי המלך מסדר המין שלא יצאו מן הסדר הראוי, לפי שהמין הוא ראוי אל הסדר. וכמו שיש לאדם מלך שהוא מסדר עניניהם במוחש, כך יש לכל מין ומין מלכות. ואין הפירוש שיש להם מלך ממש מולך עליהם, רק שהטבע שבהם נמשך אחר מלכות, שכמו שהמלך מסדר בני אדם, כך המין בטבע נמשך אחר זה, וזהו המלך שיש להם, ונמצא שיש להם מלך מצד הטבע שהוא מנהיג אותם כמו שראוי.

והיה רבי שמעון בן חלפתא בוחן בהם עד שימצא בהם שהמין נמשך הנהגותיהם אחר הסדר עם שאין להם מלך. וזה שאמר דפרים גלימא וכו', פי כאשר ראה פעולותיהם במהירות יותר מן הראוי, אמר איילו היה במין הזה מלך לא היה הנהגתם כל כך במהירות, כי המהירות אינו סדר, וכאילו אין להם מלך, וכל איש הישר בעיניו יעשה, ולכך היה גזור על מעשיהם שהם עושים שאין להם הרמנא דמלכא, כלומר שאין נמשך עניניהם כאילו היה להם מלך. ומקשה על זה אף אם גזור הנהגותיהם שיש להם מהירות, ואין עניניהם כל כך מסודר, הלא ענין המלכות אינו חייב שיהיה תמיד על ענין אחד. כי לפעמים לא נמצא המלך ומתבטל דבר המלכות עד שחוזר אל מה שהיה בראשונה, וא"כ אף על גב כי בזמן מה נמצא בהנהגותיהם דבר זה, אין ראייה שאין להם מלך, כי הוא לפי הזמן ולפי השעה ושמא אותה שעה אין הנהגותיהם נמשך אחר סדר המלכות. ועוד שמא מלכם בהדיהו הוה, פירוש כי הטבע שלהם נמשך אחר המלכות לגמרי עד שמלכם נחשב עמהם תמיד, ולכך פועלים כמו המלך שפעולתו במהירות ובחזק, ולכך אף על גב שמתחייב מפעולתם דבר זה שאמר שעושים בלא הרמנא דמלכא,

דבר זה מחמת שנחשב כח המלכות עמהם. ולפיכך אי אפשר לעמוד על דברים אלו מצד המורגש. רק שצריך לסמוך על שלמה שאמר זה ברוח הקודש, אבל לעמוד על דברים אלו מצד המוחש דבר זה אינו כי העיון בזה אין לסמוך עליו כלל כי א"א דבר זה.

דף נ"ח ע"א

ושוין בביצת טריפה שאסורה, מפני שגדלה באיסור התם בדספנא מארעא.

[יורה דעה סימן פ"ו] ביצת נבילה, כגון שמתה ומצאו בה ביצים או שנתנבלה בשחיטה, וכן ביצת טריפה כגון ששחטוה ונמצאת טריפה ונמצאו בה ביצים, אפילו נטרפה סמוך לשחיטתה, אסורות הביצים, ואפילו נגמרה הביצה לגמרי בקליפה קשה אסורה, וכן אם הטילה ביצה ושחטוה מיד ונמצאת טריפה באופן שאין ספק שבזמן שהטילה הביצה היתה טריפה, אסורה הביצה. וביצת טריפה אסורה מן התורה מפני שנגמרה באיסור, והביצה כגופה דמיא וכשנטרפה התרנגולת אף הביצה אסורה, אבל ביצת נבילה האיסור הוא מדרבנן כשנגמרה בקליפתה, דא"א שתגמר לאחר מיתה, ורק שהחמירו באיסור נבילה.

כתב הרמ"א, בהמה שנתפטמה בדברים אסורים מותרת, אבל אם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה. עכ"ל. וביאר דבריו בספרו דרכי משה, דהמרדכי כתב בפ"ז דיבמות דמותרת ותוספות בתמורה [ל"א א] כתבו שאסורה, ולזה חילק בין נתפטמה כל ימיה, דמזה מיירי התוספות, ע"ש, ובין לא נתפטמה כל ימיה דמזה מיירי המרדכי. ע"ש. וכל גדולי האחרונים [ש"ך ופר"ח וכו"פ ומהרי"ט וכנה"ג] הסכימו להיתר, ועוד שהרמב"ם פסק בספ"ג מאיסורי מזבח דבהמה שנתפטמה בכרשיני עכו"ם מותרת אף למזבח, וכ"ש להדיוט, ולא חילק בין כל ימיה או לא, ולהדיא שנינו בסוף תרומות דמאכילין כרשיני תרומה לבהמות, וזה שאסר שם לישראל להאכיל לבהמתו כרשיני תרומה משום דאסור לישראל ליהנות מהתרומה בדבר של כילוי, ע"ש [פרי חדש].

ורוב האחרונים הסכימו דרק בכרשיני עכו"ם אסור ולא בשארי איסורי הנאה, דאין שום סברא לאסור, ואין לך שלא כדרך הנאתן יותר מזה, וכי אפשר לומר דזהו דרך הנאתן ליתן לבהמה וכשיאכל הבהמה או יאכל חלבה הוי זה דרך הנאתן, ואין שום סברא לומר כן, ולכן בחמץ בפסח כשהבהמה אוכלת חמץ, כגון שהבהמה של עכו"ם, מותר לאכול חלבה בפסח או לשוחטה ולאכול בשרה, ורק באיסורי עכו"ם החמירה תורה שאפילו פירשה אסור משום לא ידבק בידך וכו' אבל לא בשאר איסורי הנאה. ולהרמב"ם אף בכרשיני עכו"ם מותר אפילו למזבח כנ"ל, וגם להחולקים עכ"פ

דף נ"ח ע"ב

אמר רב לית בקא בר יומא ולית דידיבא בת שתא.

כתב הבן יהודע, נ"ל בס"ד בקא רמז ליצר הרע הנושך את האדם בחלקות פיו, שמסית ומפתה אותו להחטיאו, ונקרא בקא אותיות אבק, כי כל דבריו הם כמו אבק שאין בו ממש ואין לו קיום, ודידיבא רמז לשטן המקטרג ונקרא דידיבא שדובב קטגורים תמיד, וידוע דאפליגו אמוראי בתלמודא חד אמר יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, וחד אמר מתגבר עליו בכל יום, וכנזכר בסוכה [נ"ב] וקידושין [ל'], והנה למאן דאמר מתחדש סבירא ליה

שהיצר הרע מתחלק לחלקים רבים כנגד ימי האדם, ובכל יום מתחדש חלק מן היצר הרע ודבק באדם להחטיאו ועושה פעולתו ובטל ביומו, בין אם יכול לו בין אם לא יכול לו, ולהכי נקט מתחדש, ובוה מובן שפיר דברי רב לית בקא בר יומא, דסבירא ליה כמאן דאמר מתחדש וביום השני הוא יצר הרע אחר, וא"כ אין יצר הרע שהוא בן יום אחד שלם, אלא היצר הרע הוא של אותו היום דוקא ואינו בן יום אתמול. ואמר עוד לית דידיבא בר שתא, כי הדידיבא שהוא השטן שדובב בכל יום קטרוגים לא ימצא בן שנה שלימה, כי יש יום אחד בשנה שהוא יום הכפורים שנהפך לסניגור ואינו דובב קטרוג, ואחר יום כפור פנים חדשות בא, ואם כן אין לך שטן שהוא בן שנה שלימה אלא תמיד הוא חסר יום אחד בשנה שהוא יום הכפורים, ואחר כך הוא חדש בחינה בפני עצמה.